

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XVIII међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(27-28. X 2023)

Књига I

СРПСКИ ЈЕЗИК ИЗМЕЂУ СТАНДАРДА, СУПСТАНДАРДА И ДИЈАЛЕКТА

Уредници

Проф. др Милош Ковачевић
Проф. др Јелена Петковић

Крагујевац, 2024.

Марија Н. Јаневска¹

*Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад*

Тамара Н. Јаневска²

*Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад*

ФОНЕТСКА КОНВЕРГЕНЦИЈА ГОВОРНИКА КОСОВСКО-РЕСАВСКОГ ГОВОРНОГ ПОДРУЧЈА

У раду³ су приказани резултати испитивања фонетске конвергенције код двадесет говорника косовско-ресавског дијалекта. Појава језичког прилагођавања процењена је на основу опсервације акцентогеног места у глаголским облицима и учесталости преношења акцента на негацију глагола. Резултати спроведене анализе сугеришу да је код говорника код којих тенденција преношења акцента на проклитику јесте уочена, акценат пренет у свим примерима где је то било могуће. Исто тако је код говорника који нису наглашавали речцу *не* акценат доследно реализован на основној речи, тј. на глаголу. Недоследности су ипак примећене у примерима где је анализирано акцентогено место где је, упркос већој процентуалној заступљености примера где су и место и тип акцента били у складу са прописаном нормом, код већине испитаника констатована мешавина стандарднојезичких и локалних облика.

Кључне речи: стандардни српски језик, косовско-ресавски дијалекат, фонетска конвергенција, преношење акцента на проклитику, акцентогено место, спонтани говор, акустичка фонетика

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Свакодневне друштвене интеракције захтевају од чланова говорне заједнице изванредан вид прилагођавања зарад одржавања или успостављања веза које су неопходне за њихово функционисање у друштвеној заједници. Такво прилагођавање тиче се, између осталог, и језичког понашања говорника, које се најчешће модификује услед жеље за позитивном друштвеном евалуацијом. Учесталији облик језичког прилагођавања јесте конвергенција ка стандардном идиому (Џајлз, Огај 2007: 298), који говорници неретко доживљавају као најпрестижнији варијетет. Разлози за овакву перцепцију стандардног језика нису лингвистичке природе, већ су последица већег друштвеног престижа који такав идиом има у односу на остале дијалекте, будући да је он изабран од стране чланова говорне заједнице за основицу књижевног језика (Бугарски 2003: 243–248). За разлику од стандарда, за који су прописана правила употребе, нестандардни варијетети нису експлицитно нормирани, већ имају имплицитну норму која се преноси с колена на колена (Чопа 2021: 115–116). Стога се они реализују углавном усмено,

1 marija.janevska@filum.kg.ac.rs

2 tamara.janevska@filum.kg.ac.rs

3 Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2024. години број 451-03-66/2024-03/ 200198).

док се стандард примењује у званичним приликама и службеној комуникацији, те се јавља и у усменој и писаној форми (ibid. 116). Због чињенице да стандард представља нормирани варијетет, чланови говорне заједнице доживљавају га као „узор правилног говорења” (ibid.). Такво виђење може негативно утицати на евалуацију сопственог говора, посебно уколико се локални говор у већој мери разликује од дијалеката који су узети за основу стандарда (шумадијско-војвођански и херцеговачко-крајишки дијалекат).

За сагледавање начина на који говорници перципирају различите варијете-те од велике важности јесу анализе ставова према језику, због тога што ставови обликују понашање појединца (Пауновић 2009: 77). Емпиријске студије показују да говорници стандардни варијетет сматрају друштвено пожељним у димензијама *престиџа* (енгл. *prestige*) и *привлачности* (енгл. *attractiveness*), док према нестандардним варијететима исказују ставове који понекад могу бити изразито негативни (Ковачевић 2004: 34–35; Пауновић 2009: 79; Судимац 2018: 567–572; Радовановић 2023: 330, 338). Разлог за негативну евалуацију локалних говора поједини аутори (нпр. Станковић 2022: 118) налазе у начину на који се одвија традиционална настава граматике српског језика која је усмерена ка кориговању локалних облика у корист стандарднојезичких. Новаковић (2016: 337–338) сматра да оваква пракса може резултирати појавом *лингвистичке несигурности* што подразумева мањак самопоуздања, осећај нелагоде и анксиозности код говорника приликом употребе језика, из убеђења да употребљени облик није у складу са стандарднојезичком нормом. Аутор (ibid.) истиче да таква несигурност „може довести до стилских, фонетских, морфолошких и синтаксичких промена и може бити одраз свесне промене или несвесног прилагођавања стандардном језику”. Испитивањем језичке анксиозности код говорника косовско-ресавског дијалекта⁴ при контакту са стандардом, М. Чопа (2021: 125–127) закључује да говорници поменутог дијалекта, у целини гледано, нису високо анксиозни, мада се виши степен анксиозности примећује код оних испитаника који су директно изложени стандарду, односно који дужи период живе у таквој средини и чешће комуницирају са онима који се служе стандардним идиомом.

Једна од последица језичке несигурности јесте и појава *хиперкорекције* (енгл. *hypercorrection*), односно, погрешне употребе неке престижне језичке јединице услед недовољног познавања стандардног варијетета. Домаће студије (Новаковић 2016: 342) показале су да код представника нестандардних варијетета склоност ка хиперкорекцији расте што је степен образовања већи, а изложеност стандарду путем формалне наставе мања (услед мањег броја часова српског језика на вишим нивоима образовања). Додатни утицај на формирање ставова о локалним говорима имају и медији, јер се и на примеру анализе новинског дискурса може уочити разлика у начину на који се о нестандардним варијететима пише. Та разлика огледа се конкретно у високофреквентној употреби метафоричких израза из домена вертикалне димензије, тј. метафора попут стандардно је горе, нестандардно је доле, те се прелаз са стандарда на локални варијетет описује као заузимање нижег положаја на друштвеној лествици (Јаневска 2023: 250).

У тренутном раду настојимо да сагледамо језичко понашање говорника покретом са косовско-ресавског дијалекатског подручја. Имајући у виду то да су се у досадашњим истраживањима акцентогено место и преношење акцента на проклитику показали као примарни критеријуми на основу којих говорници

4 Говорници су били из Ђуприје, Јагодине, Параћина, Деспотовца и Баточине (Чопа 2021: 120).

идентификују различите српске варијетете (Судимац 2016: 577; Чопа 2021: 123), претпоставили смо да ће говорници, ако дође до језичког прилагођавања и конкретно до фонетске конвергенције, модификовати управо ове параметре, будући да их перципирају као дистинктивне. Услед ограниченог обима рада, у тренутном раду је место акцента сагледано искључиво на примеру глагола. Што се преношења акцента на проклитику тиче, анализирано је преношење акцента на речцу *не* код негираних глаголских облика, због тога што се у стандардном језику једино преношење овог типа данас сматра обавезним (Суботић и др. 2012: 105–106). У наредном сегменту следи детаљнији приказ разлика између стандардног идиома и косовско-ресавског дијалекта у погледу дистрибуције акцентата и наглашавања проклитике. Како је за разумевање појаве језичког прилагођавања од великог значаја *Теорија акомодације у комуникацији*, након описа акцентатских система и пре описа методолошких поставки рада, биће изложени основни принципи поменуто теорије.

1.1. Акцентатске одлике стандардног идиома и косовско-ресавског дијалекта

Иако је преношење акцента на предлоге (нпр. *на`главу, једно за`друго, у`собу, по`д руку, код нас* и др.) и везнике (нпр. *и сад, ње`ти и`по, и`по*, итд.) констатовано у ранијим анализама говора са четвороакцентатским системом (Стевановић 1986: 164; Ивић и др. 1994: 78–91; Бошњаковић 2009: 83–101), данас се, према запажању Суботић и сарадника (2012: 105), преношење акцента са силазно наглашене речи реализује акцентовањем речце *не* код негације глагола. Такво преношење је обавезно и акцент на проклитици може бити само кратак (силазни или узлазни). Изузеци су, додуше, окамењене синтагме које се услед превелике употребе увек изговарају са акцентом на проклитици (нпр. *са`мном, и`по*) (Ивић и др. 1994: 90). Суботић и сарадници (2012: 105) такође наводе да је према Даничићевој ортоепској норми обавезно било и преношење силазних акцентата на предлоге и везнике, али да се такво преношење данас сматра „архаичним и регионалним обележјем”. Ограничавање преношења акцента приписује се углавном утицају разних медија (Ивић и др. 1994: 91), а додатно је послешено чињеницом да се типично не сматра огрешењем о норму ако у нечијем говору превлада лексички акцентат (Пецо 1971: 82).

У говорима косовско-ресавског дијалекта је преношење врло ограничено, па се тако у трстеничком говору, на пример, махом могу констатовати факултативни примери попут: *у`јушро, у`лепо, у`вис, у`руке, у`нос, у`имеш, у`главу, у`јесно, у`лево и у`стирану* (Јовић 1968: 35). Нешто фреквентније преношење акцента са именица и заменица на проклитику забележено је у копаоничкој зони у примерима: *на`главу, за`мном, од смеја, на`очи, у`јесен, од стира, из`имеш, у`руку, у`имеш, од`глађи, у`главу, у`чело, на`дно, по`д старос, од`глади, у`јесен, око`враша, по`крај`њега, око`шебе, више`мене, преко`нас, најпрећу`себе, међу`њи, миђу`вас, помеђу`себе, иза`мене, више`село, на`очи, на`ноге, на`ум, у`имеш, у`чело, за`ћавола и по`д руку* (Радић 2010: 54). У случају глагола, у трстеничкој зони, доследно је преношење код одричног облика глагола *знаћи* (*не`знам*) и код глагола *бити* у кондиционалу (*не`би*) (Јовић 1968: 35), док се у косовско-метохијској зони, акцентат преноси у 2. и 3. л. јд. одричних облика аориста: *више се не`враћи, не`даде, не`дође, не`јави, не`нађе, не`мога, не`ослободи, не`поушти, не`рече ништа, шу`не`била, не`удари киша* (Букумирић 2003: 68). У поменутој зони акцентат се ретко

кад преноси на предлоге, осим ако није реч о учесталим синтагмама попут: *ођ руке до`руке, за`руку, на`руке, за`душу, на`ногу, за`ногу, ногу`пред`ногу* и сл. (ibid.). Евидентно је, дакле, да је преношење акцента на проклитику у косовско-ресавском дијалекту факултативна појава и да је, судећи по наведеним примерима из литературе, преношење акцента на предлоге најучесталији вид преношења, док у стандардном идиому ова појава доследно захвата речцу *не* у одричним глаголским облицима (Суботић и др. 2012: 105–106; Средојевић 2017а: 18). Узимајући у обзир постојеће разлике, претпоставили смо да ће говорници, уколико дође до конвергенције ка стандардном варијетету, у свом говору модификовати поменути параметар, будући да преношење акцента на проклитику није, у начелу, одлика косовско-ресавског дијалекта (Јовић 1968: 35; Радић 1990: 9).

С обзиром на то да се у случају ненаглашеног изговора проклитике, акценат одржава на основној речи, потребно је у кратким цртама изложити особине прозодијских система датих варијетета. Прозодијски систем који је нормиран у стандардном српском језику јесте четвороакценатски систем. Њега чине четири акцентоване /^ˈ, /^ˑ, /[˒], /[˓] и две неакцентоване прозодеме /^ˊ, /^ˋ (Оука 2008: 28–29). Правила дистрибуције акцента налажу следеће: крајњи слог вишесложних речи не може бити акцентован; једносложне речи могу имати само силазне акценте; силазни акценти могу се наћи само на првом слогу вишесложних речи, док се на унутрашњем слогу не реализују; узлазне прозодеме јављају се на свим слоговима осим на ултими (Пецо 1971: 71–82; Петровић, Гудурић 2010: 118; Суботић и др. 2012: 98–99). Овакав систем се у употребној норми стандардног језика не реализује доследно, будући да се у пракси могу уочити одступања од норме, у виду нпр. појаве силазних акцената ван првог слога вишесложних речи (*мега`ња, доне`кле*) (Фекете 2000: 1298–1300; Оука 2008: 29). Употребну норму стандарда данас одликује и неутралисање тонског контраста између кратких акцената (нпр. *во`да < вода*), као и укидање поста акценатске дужине (Чопа 2022а: 87).

Са друге стране, косовско-ресавски дијалекат одликује троакценатски систем у коме постоје два силазна (кратки и дуги) и један узлазни акценат (дуги). Због своје факултативне реализације у косовско-ресавским говорима (нпр. у околини Свилајнца, копаоничком крају, косовско-ресавској зони Крагујевачке Лепенице), краткоузлазни акценат не сматра се стабилним чланом акценатског система (Вукићевић 1995: 41, 56; Радић 2010: 41). Од особина по којима се прозодија овог дијалекта разликује од стандарда могу се издвојити следеће: дуги силазни акценти могу се јавити на свим слоговима речи; краткосилазни акценат се може наћи на било ком слогу осим ултими; а дугоузлазна прозодема везана је искључиво за пенултиму (Јовић 1968: 30; Пецо 1971: 141–148; Оука 2008: 203; Чопа 2022а: 88). Дистрибуција дугоузлазне прозодеме зависи ипак од конкретног говора. У истраживању М. Чопе (2022б: 294), на основу анализе изговора шесторо информатора из Ћуприје, утврђено је да се дугоузлазни акценат јавља на свим слоговима вишесложних речи осим на последњем. Исто се може рећи и за дистрибуцију краткосилазног акцената. Тачније, у копаоничком говору постоји ограничени број примера са краткосилазним акцентом на отвореној ултими (најчешће у 1. л. јд. аориста и имперфекта, нпр. *ја`лежа, нај`иса*) (Радић 2010: 42). И у ресавским говорима се раније бележила појава датог акцената на отвореној ултими (нпр. *зай`о, ша`ко*), мада се за такву појаву наводило да је, као и у копаоничком говору, врло ретка и да има више факултативни карактер (Пецо, Милановић 1968: 290; Јовић 1968: 24; Пецо 1971: 142). Новија истраживања косовско-ресавског дијалекта показују да је процес преношења краткосилазног

акцента с ултима на пенултиму завршен, и да се на новом месту реализује дугоузлазни акценат (Чопа 2022б: 289–294). Анализе су показале и да је дугосилазни акценат у поменутом дијалекту померен са отворене и затворене ултима за један слог ка почетку речи уз промену квантитета акцента (нпр. *но̀ве < нове̂, о̀не < оне̂, њро̀фил < њрофил̂*, итд.) (Чопа 2022а: 91). Иста појава констатована је и у медијалним слоговима (нпр. *до̀ча̀рава < дочара̀ва, из̀глѐда < изглѐда, заб̀ра̀њено < забра̀њено*, и др.) (ibid. 92).

1.2. Теорија акомодације у комуникацији

Теорија акомодације у комуникацији (енгл. *Communication Accomodation Theory*, скраћено *CAT*)⁵ има за циљ утврђивање начина на који говорници модификују своје вербално или невербално понашање у процесу друштвене интеракције, како би повећали или умањили степен друштвене дистанце, односно, блискости (Џајлз, Огај 2007: 293). Основне акомодативне стратегије (енгл. *accommodative strategy*) су *конвергенција* (енгл. *convergence*) и *дивергенција* (енгл. *divergence*)⁶, мада се развој теорије везује превасходно за испитивање конвергенције, те се она сматра основом теорије (Џајлз 1973, у Џајлз, Огај 2007: 295). Конвергенција се дефинише као стратегија коју говорници користе не би ли своје понашање учинили сличним понашању свог саговорника. То се постиже посредством модификације било лингвистичких параметара (нпр. брзине говора), паралингвистичких параметара (нпр. пауза), или пак употребом одређених невербалних сигнала (нпр. осмеха). Са друге стране, дивергенција се темељи на наглашавању разлика и смањењу сличности између двају учесника у разговору, често у сврху очувања личног идентитета (Драгојевић и др. 2015: 41–42). Иако се традиционални описи конвергенције фокусирају на опсервацију директне интеракције међу учесницима у разговору (енгл. *face-to-face interaction*), комуникација се не мора искључиво одвијати непосредно. Напротив, акомодативне стратегије подједнако су заступљене у ситуацијама где је саговорник непознат. Истраживања су показала да ТВ репортери, на пример, приликом читања вести модификују свој говор у складу са претпостављеним социоекономским статусом гледалаца (Џајлз, Огај 2007: 304). Интеракција чак не мора бити ни вербалне природе, већ се конвергенција може истраживати и путем анализе новинских чланака, објавана у друштвеним мрежама и сл. (Драгојевић и др. 2015: 37).

Један од учесталијих видова акомодације јесте *вертикално прилагођавање*, посебно *конвергенција 'на више'* (енгл. *upward convergence*) (Реџић 2021: 289), где припадници мање утицајних група обликују свој говор како би га приближили говору групе којој се приписује већи престиж и степен друштвеног значаја. Тако се, према запажању Џајлза и Огаја (2007: 296–297), студент може прилагодити комуникативном стилу професора тиме што ће током интеракције употребљавати стандарднојезичке форме или стручне термине. Важно је нагласити и то да акомодација најчешће није *потпуна* (енгл. *full adjustment*), већ *делимична* (енгл. *partial adjustment*) (Драгојевић и др. 2015: 38). То значи да је сасвим могуће да до језичког прилагођавања дође само у случају појединачних исказа, или да говорник прилагоди неке језичке јединице, односно да конвергенција захвати

5 Детаљније о примени и развоју теорије в. у Џајлз, Огај (2007) и Драгојевић и др. (2015).

6 Слична *дивергенцији* јесте стратегија *одржавања* стила (енгл. *maintenance*) где не долази до језичког прилагођавања, већ говорник у потпуности користи свој оригинални стил (Џајлз, Огај 2007: 295).

одређени број параметара, а да анализа преосталих параметара укаже на супротну стратегију, тј. на дивергенцију (Џајлз, Огај 2007: 306). Конвергенција и дивергенција су стога комплементарне, а не међусобно искључиве стратегије.

Појава конвергенције и дивергенције процењује се на основу резултата анализе (i) *фонетских параметара*; (ii) на основу *перципиране сличности* између исказа; или (iii) *комбинацијом акустичке и перцептивне анализе* (Швајцер, Левандовски 2013: 525). Аутори попут Пардо (2013: 2), залажу се за перцептивну анализу где се ниво језичког прилагођавања утврђује на основу тога да ли, и како је појединац перципирао сличности или разлике између два исказа. Сама чињеница да је до прилагођавања дошло, што се процењује на основу резултата акустичке анализе, не значи да ће говорници ту промену нужно перципирати, те она, у том случају, нема функционалну вредност. Стога, ауторка види перцептивну анализу као поузданији метод, мада признаје да би комбинација двају метода дала прецизније резултате (ibid. 3). Драгојевић и др. (2015: 40) напомињу да говорници понекад могу перципирати конвергенцију у ситуацијама где је објективно дошло до дивергенције, те није могуће ослонити се у потпуности ни на резултате перцептивне анализе. Проблем се потенцијално може решити на следећи начин: на основу резултата акустичке анализе могло би се објективно проценити да ли је уопште дошло до неког вида језичког прилагођавања, и у којој мери, док перцептивна анализа може бити додатни корак који ће показати који од сагледаних параметара је перцептивно најизразитији или уопште приметан од стране саговорника.

Уколико се сличност између говорниковог и саговорниковог исказа констатује у погледу изговора, реч је о *фонетској конвергенцији* (енгл. *phonetic convergence*) (Левандовски, Џилка 2019: 2). Овај вид језичког прилагођавања захвата подједнако сегментни и супрасегментни, тј. прозодијски систем (Димперио, Снид 2015: 2). Већина до сада спроведених анализа фокусира се на испитивање акустичких параметара попут: брзине артикулације, вокалског квалитета, вокалског квантитета, времена наступа звучности, дужине пауза у говору, фреквенције основног тона и интензитета. Резултати таквих студија сугеришу да је брзина артикулације, на пример, условљена брзином претходно реализованог говорног низа саговорника, посебно у случајевима где говорници један другог рангирају високо на скали *привлачности* (енгл. *attractiveness/likeability*) (Швајцер, Левандовски 2013: 527). Већа учесталост језичког прилагођавања може се приметити и код нискофреквентних речи (Голинцер 1998 у Беибл 2010: 154), док у погледу испитивања вокалских форманата не постоји сагласност када је реч о томе који вокали се најчешће модификују, будући да су различите студије долазиле до различитих налаза (Пардо 2013: 3). У тренутном раду сагледан је параметар који је својствен српском језику, те ће у наставку рада детаљно бити изложене методолошке поставке истраживања.

2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Циљ и предмет истраживања

Примарни циљ рада јесте испитивање појаве фонетске конвергенције у говору испитаника који потичу са подручја косовско-ресавског дијалекта. Приликом одабира конкретног параметра за испитивање, ослонили смо се на скорашње истраживање М. Чопе (2021: 123), где је, према процени говорника косовско-ресавског дијалекта, који дужи период живе у средини где се свакодневно користи

стандардни варијетет, 96,77% испитаника изгласало да је најупечатљивија разлика између датог дијалекта и стандарда управо разлика у акцентовању речи. Познато је да се стандардним облицима најпре замењују оне локалне форме за које говорници сматрају да највише одударају од стандардних облика (Милорадовић 2016: 145). Стога смо у раду пошли од претпоставке да ће, уколико дође до конвергенције, наши испитаници у свом говору пре модификовати акцентогено место, а не неки други параметар (нпр. квалитет вокала). Како се стандардни идиом и косовско-ресавски дијалекат донекле разликују у погледу дистрибуције акцента и преношења акцента на проклитику, појава језичког прилагођавања процењена је на основу анализе ових параметара. Будући да нам обим рада није дозвољавао испитивање места акцента у свим граматичким категоријама, анализа акцентогеног места ограничена је на глаголске облике.

2.2. Испитаници

Социодемографски подаци говорника прикупљени су уз помоћ упитника који је електронским путем достављен студентима Филолошко-уметничког факултета, Универзитета у Крагујевцу. Од укупног броја студената који су попунили упитник (деведесет петоро) њих тридесеторо је било пореклом из косовско-ресавске зоне. Говор тих студената је потом транскрибован и преслушани су аудио записи, након чега је говор десеторо студената искључен је из анализе услед лошег квалитета аудио-снимка или због неразговорног изговора. Стога је крајњи корпус испитаника чинило двадесет говорника (дванаест женског и осам мушког пола) и он је био хомоген у погледу година старости (просечна старост = 19,75; SD = 1,07) и дијалекатског порекла говорника (косовско-ресавска дијалекатска област). Подаци испитаника дати су на крају рада у сегменту *Прилози*. Истраживање је спроведено уз добровољни пристанак испитаника.

2.3. Корпус за експерименталну анализу и процедура

У складу са циљевима истраживања, определили смо се за анализу неформалног говорног стила. Предност такве анализе јесте превасходно то што се испитаници не фокусирају на сам језик, већ на садржај, те овакав метод доприноси аутентичности говора и погодује продукцији регионалних језичких јединица. Као инструмент за прикупљање говореног корпуса коришћене су теме за дискусију, конкретно, изабране су теме које су блиске говорницима, тј. оне за које смо сматрали да ће подстаћи говорнике на дужи наратив (нпр. друштвене мреже, популарни филмови и ТВ серије и сл.). Одговор на задатак су испитаници снимали код куће како би се избегао *парадокс посматрача* (енгл. *observer's paradox*) (Кристал 2008: 337). Иако су студенти на почетку истраживања добили инструкције за снимање (које се тичу удаљености од микрофона, снимања у тихој просторији итд.), снимци су додатно проверени и обрађени у програму *Audacity* (верзија 3.2.3) уколико је било неопходно додатно одстранити позадинску буку из аудио-снимка. Укупно трајање снимака било је 43 минута и 38 секунди, тј. по 2 минута у просеку.

Прикупљени говорени корпус је најпре транскрибован, након чега су издвојени примери са глаголским облицима и утврђена су места где је било могуће извршити преношење акцента на речцу *не*. Тачније, узети су у обзир примери глагола са силазним акцентима на првом слогу, будући да се једино силазни акценти могу преносити на проклитику (Пешикан 2007: 79). Када је у питању анализа

места акцента, фокус је био на оним примерима код којих је место наглашавања у стандарду другачије у односу на косовско-ресавски дијалекат. Стандардна дистрибуција акцената је за глаголе проверена у *Речнику српскога језика* (2011), док је место акцента у косовско-ресавском дијалекту бележено у складу са акценатским напоменама датим у поглављу 1.1. Транскрипт звучних записа састојао се из 4821 речи. Ипак, због ограниченог обима рада, нагласне особине дате су као илустрација у виду појединачних примера. На основу измерених акустичких параметара (фреквенције основног тона и трајања)⁷ обележени су акценти. Како једна реч има најчешће само један акценат (изузетак су неке сложенице, нпр. *најјаснији*) (Пецо 1971: 71; Пешикан 2007: 85; Суботић и др. 2012: 97), наглашени слог се на спектрограму може идентификовати на основу дужег трајања и нередукваног вокала (Симић, Остојић 1996: 150; Ивић, Лехисте 2002: 612). Тачније, најдоследнији показатељ места нагласка јесте трајање слога (Ивић, Лехисте 2002: 159, 568–569; Средојевић 2017а: 205), док се квалитативна разлика међу акцентима истог квантитета може најпрецизније утврдити ако се у обзир узме тонски интервал између краја акценатваног и почетка поста акценатског вокала (Средојевић 2017а: 117, 212; Средојевић, Марковић 2020: 46). Према томе, силзни тонски однос између краја наглашеног и почетка наредног слога код силзних акцената и узлазни тонски интервал код узлазних акцената јесте параметар који се јавља у свим позицијама у фрази, независно од дужине речи, због чега је он пресудан индикатор акценатског квалитета (Средојевић 2017а: 212). У складу са наведеним чињеницама је у тренутном раду обележено место и тон акцента код глагола и испитана је наглашеност проклитике (речце *не*). Након бележења акцента, израчунат је проценат заступљености преношења акцента на негацију глагола у укупном броју примера где је преношење било могуће и проценат речи у којима је место акцента било другачије у односу на очекивано место у косовско-ресавском дијалекту.

2.4. Акустичке варијабле

У програму за акустичку анализу говора *Praat*, верзија 6.2.13 (Бурзма, Винник 2022), по узору на претходне анализе фонетских карактеристика акцената (Средојевић 2017а), очитане су вредности фреквенције основног тона на почетку ($F0_p$) и крају вокала ($F0_k$), максимална вредност основне фреквенције ($F0_{max}$) и трајање вокала (t). Вредности ових варијабли очитане су за акценатване (означено индексом 1, нпр. $F0_{1p}$, $F0_{1k}$, $F0_{1max}$, t_1) и за поста акценатске вокале (означено индексом 2, нпр. $F0_{2p}$, $F0_{2k}$, $F0_{2max}$, t_2). Вредности фреквенције основног тона изражене су у херцима [Hz], а вредности трајања вокала у милисекундама [ms]. Претходно је напоменуто да се разлика у квалитету акцента може најбоље утврдити уколико се у обзир узме тонски интервал између краја акценатваног и почетка наредног вокала (Средојевић 2017а: 35, 212), због чега је израчунат и распон $F0$ између тих делова вокала ($R(F0_{1k} - F0_{2p})$), који је изражен у полустепенима. На основу ових података је потом утврђено тонско кретање у наглашеном и наредном слогу примера из корпуса и обележени су акценти. Вокали су ручно сегментирани у складу са смерницама у литератури (Ладефогед 2003: 94–103). Важно је имати у виду то да се фреквенција основног тона ($F0$), која је заправо

7 Претходна истраживања (Ивић, Лехисте 2002: 78, 115; Средојевић 2015: 242; 2017а: 223; 2017б: 332) показала су да интензитет не игра значајну улогу у разликовању акцената по квалитету, те је овај параметар у нашем истраживању изостављен.

физичко својство гласа које се перципира као висина тона (Кратенден 1997; Ладефогед 2003), разликује у зависности од пола говорника, те код мушкараца износи у просеку 120 Hz (распон: 60–240 Hz), а код жена 220 Hz (распон: 150–400 Hz) (Кратенден 1997: 3; Кларк, Јелоп 1996: 240). Такође, интринзична F0 високих вокала виша је у односу на ниске вокале, а интринзично трајање високих вокала краће је у поређењу са ниским. Како су примери у нашем корпусу били другачијег фонемског састава, у различитој позицији у фрази и изговорени од стране говорника различитог пола, измерене вредности F0 и трајања вокала под различитим акцентима нисмо међусобно поредили са циљем извођења конкретних закључака у вези са фонетским карактеристикама акцената. Такав опис није био циљ наше анализе, већ је у истраживању било неопходно прецизно обележити акценат у примерима како би се даље могло сагледати да ли је дошло до промене у месту акцента и до његовог преношења на проклитику код негације глагола. Приликом рачунања процентуалне заступљености преношења акцента на речцу *не* и промене акцентогеног места примери које су реализовали мушки и женски говорници посматрани су кумулативно. Истраживање за циљ није имало ни поређење резултата како би се испитао утицај фактора пола. Такво поређење је уосталом онемогућено неједнаким бројем мушких и женских учесника у истраживању. Очитане вредности акустичких варијабли дате су на крају рада у виду *Прилога 2* и *Прилога 3*. У одељку који следи биће приказани резултати спроведене анализе.

3. РЕЗУЛТАТИ АНАЛИЗЕ И ДИСКУСИЈА

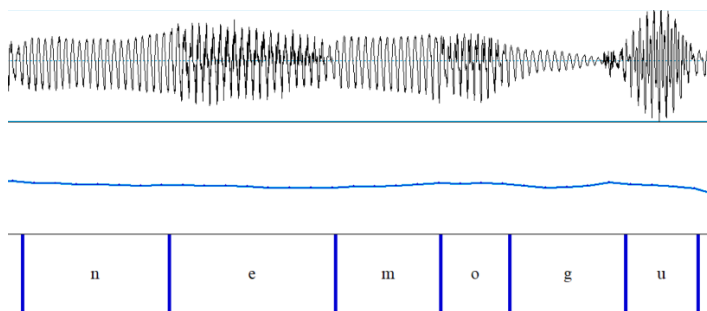
Укупан број одричних глаголских облика у корпусу био је 36. Међу њима су се јавили одрични облик глагола *знаћи* у презенту (x8)⁸, као и одрични облик глагола *бићи* у кондиционалу (x6) код којих је у претходним истраживањима рађеним на корпусу косовско-ресавског дијалекта констатовано преношење акцента на речцу *не* (Јовић 1968: 35). Како су ови облици забележени у косовско-ресавским говорима њих не можемо сматрати репрезентативним примерима језичког прилагођавања. Они зато нису узети у обзир приликом рачунања процентуалне заступљености преношења акцента.

Од укупно 22 примера где је било могуће извршити преношење (в. *Прилог 2*), оно је остварено у само 8 примера (36,36%): *не схваћајући*, *не супруга*, *не треба* (Г1); *не сумњам* (Г4); *не траје*, *не могу* (Г10); *не видим* (Г12); и *не можемо* (Г14). Код ових испитаника речца *не* реализована је са краткоузлазном прозодемом. Реч је, дакле, о новом преношењу које је метатонијско и које, осим промене акцентогеног места, подразумева и промену његове тонске природе (Пецо 1971: 147; Бошњаковић 2009: 87). У већем броју примера (63,64%) акценат се одржао на основној речи: *не гледам*, *не мојам* (Г2); *не слажем се* (Г3); *не слажете се*, *не стижу* (Г5); *не сматрам* (Г9); *не штејти*, *не раде*, *не рађише* (x2), *не могу* (x2) и *не иђрају* (Г11). Код једне испитанице (Г10) лексички акценат је очуван у примеру *не дају*, али је реч изговорена са дугоузлазном прозодемом, супротно од нормативне форме где се иначе реализује краткосилазни акценат (*дају*, 3. л. мн. *през.*) (РСЈ 2011: 233). У облицима *не сматрам* (Г9) и *не штејти* (Г11) између краја наглашеног и почетка наредног вокала тонски интервал био је узлазне природе због присуства безвучног консонанта у онсету ненаглашеног слога. Почетна F0 је често повишена када вокалу претходи безвучни сугласник (Средојевић 2017: 56,

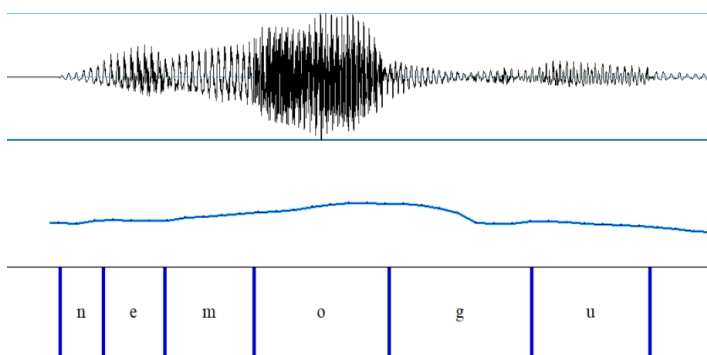
8 Број понављања примера у корпусу.

218). У датим примерима су ипак обележени акценти силазне интонације због тога што је узлазни тонски интервал између краја наглашеног и почетка ненаглашеног слога био незнатан (за 2 Hz код облика *не смайрам* и за 18 Hz у примеру *не шијеџи*) и због тога што је у оба случаја постојао силазни тонски интервал између тонског врхунца наглашеног и наредног вокала.

На сликама 1 и 2 дати су примери из корпуса који илуструју кретање тонске линије у случају преношења акцента на проклитику (Слика 1) и у случају када се акценат чува на основној речи (Слика 2).

Слика 1. Осцилограм (горњи део) и кретање тона (средишњи део) у гласовном низу не могу у изговору Г10

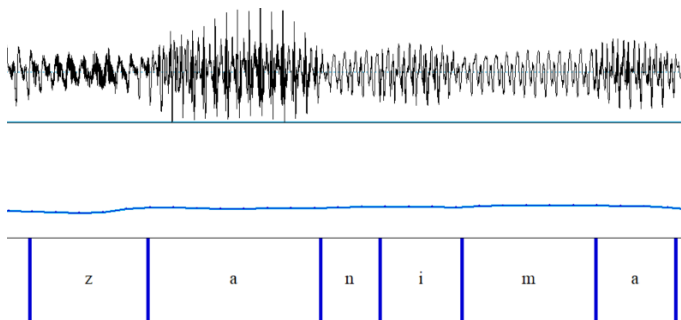
Слика 2. Осцилограм (горњи део) и кретање тона (средишњи део) у гласовном низу не моћу у изговору Г11

Примери у којима је констатовано наглашавање речце *не* код глагола несумњиво указују на конвергенцију ка стандардном варијетету, због тога што је преношење акцента на негацију у презенту глагола типично за све говоре са четвороакценатским системом (Бошњаковић 2009: 79). С обзиром на то да се негирани глаголски облици нису јавили у говору свих испитаника, није могуће извести конкретне закључке у вези с тим колико је заправо преношење акцената учестала појава код говорника из косовско-ресавске зоне. Оно што се може закључити на основу анализе јесте да је код оних испитаника код којих преношење акцента на проклитику јесте уочено такво преношење било доследно. Исто се може рећи и за говорнике у чијем говору акценат није пренет. Дакле, нису уочене недоследности у погледу преношења акцента на проклитику, већ је код информатора код којих таква тенденција јесте констатована акценат на проклитику пренет у свим примерима где је то било могуће. Исто тако је код говорника који

нису наглашавали проклитику акценат доследно реализован на основној речи, односно, на глаголу.

Укупан број анализираних примера у којима је сагледано место акцената био је 78 (в. Прилог 3). Од тога је акценат померен у 61 примеру (78,21%). Међу њима је било речи (51 потврда, 65,39%) где је акценат у потпуности реализован у складу са нормативним правилима српског језика, одн. где су и место и тип акцената одговарали стању у стандарду. То илуструју следећи примери: *састављене, осмишљене, направљена, допринеле, занима, фокусирана, дешава се* (Г1); *ушиче* (Г2); *проналазимо се, осећам, посматрамо, заљубљујемо се* (Г4); *постала* (Г6); *посвети, прилагоде* (Г7); *зарађују, изабрала* (Г9); *допринесе* (Г10); *наставља, достигну, посвети, оставили* (Г11); *постале* (x2), *поставља се, постављају, ушичу* (Г12); *заврши се, зајамитиш, заборавиш, погледао, провео, остају, зајочетио, заврши се* (Г13); *провлачи се, одузимају, разочарамо се* (Г14); *обожавам, прилагођена* (Г15); *осећамо се, приказан, убачени, постао* (Г16); *покажем, прихватимо, засиуљена*, (Г17); *привлаче, привлачи, постали* (Г18) и *заинтрижира* (Г19).

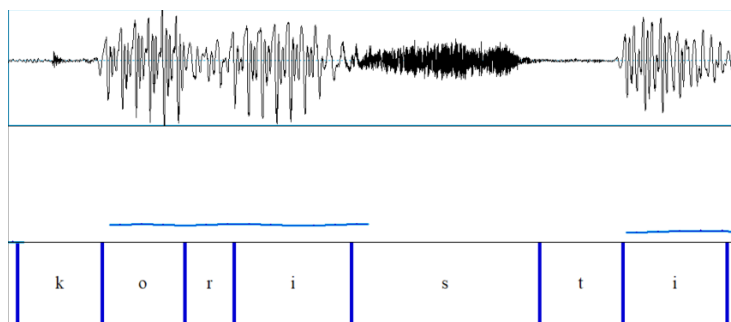
Код појединих речи (10 потврда, 12,82%) место акцената било је новоштокавско али је квалитет акцената био другачији у односу на нормативне облике: *испрашатиш* (норм. *испрашатиши*) (Г1); *поистовети се* (норм. *поистоветише се*) (Г6); *наиперају* (норм. *наиперају*), *постане* (норм. *постане*) (Г7); *прераста* (норм. *прераста*) (Г8) и *ушиче* (норм. *ушиче*) (Г20). Како се у литератури наводи да се употребна норма стандардног језика одликује истрајањем разлике у погледу тонског контраста код кратких акцената (Чопа 2022а: 87), и ове облике сматрали смо показатељем тенденције говорника да свој изговор приближе норми. Таква тежња је код неких говорника довела и до грешака попут: *ујознају* (норм. *ујознају*), *ионуди* (норм. *ионуди*), *направити* (норм. *направити*) (Г10) и *заврши се* (норм. *заврши*) (Г17), где је уместо краткоузлазног акцената реализован дугоузлазни. На овакву појаву указали су и други аутори у својим истраживањима (Чопа 2022б: 292), наводећи да је у питању супституција прозодеме која за косовско-ресавски дијалекат није типична оном која у њему постоји. Пример на Слици 3 илуструје стандардну реализацију речи *занима* (уместо К-Р облика *занима*).

Слика 3. Осцилограм (горњи део) и кретање тона (средишњи део) у гласовном низу *занима* у изговору Г1

Регионални облици били су далеко ређи (17 потврда, 21,79%). Код само двојице испитаника (Г3 и Г5) наглашавање речи доследно је одговарало акценатским одликама косовско-ресавског дијалекта. Код ових говорника забележени су облици: *захтевани* (норм. *захтевани*), *одређи* (норм. *одређи*), *одрађени* (норм.

одређени) (Г3); *одгледају* (норм. *одгледају*) и *користи* (норм. *користи*) (Г5). Код свих осталих испитаника уочене су недоследности у погледу наглашавања речи. Другим речима, упркос очигледном настојању да се испоштују нормативна правила стандардног језика, забележене су и форме попут: *ушрошио* (норм. *ушрошио*) (Г1); *погледао* (норм. *погледао*) (Г2); *одуговлаче* (норм. *одуговлаче*), *одузме* (норм. *одузме*), *уклојљене* (норм. *уклојљене*), *поштављамо* (норм. *поштављамо*) (Г9); *заврши се* (норм. *заврши се*), *завршили* (норм. *завршили*) (Г11); *преферирам* (норм. *преферирам*) (Г14); *проштраћили* (норм. *проштраћили*), *ушало* (норм. *ушало*) (Г18); и *наговештава* (норм. *наговештава*) (Г19). Пример на Слици 4 илуструје локалну реализацију речи *користи* (уместо норм. *користи*) у изговору испитаника Г5.

Слика 4. Осцилограм (горњи део) и крепање тона (средњи део) у гласовном низу *користи* у изговору Г5

Од петоро испитаника који су у одричним глаголским облицима доследно чували акценат основне речи, само два испитаника (Г3 и Г5) су и у примерима потврних облика глагола, где је испитано место акцента, продуковала форме типичне за своју дијалекатску област. Код свих осталих испитаника (Г11, Г9 и Г2) код којих акценат није пренешен на проклитику примећена је мешавина регионалних и стандарднојезичких облика (нпр. *ушиче* и *погледао* у изговору Г2). Када је у питању место акцента, код већине говорника (11 испитаника) наглашавање речи било је у складу са нормативним правилима српског језика (65,39%), тј. и место и тип акцента одражавали су стандарднојезичку норму. Код осталих говорника (7 испитаника) уочене су недоследности, тј. бележени су и локални и стандардни облици. Осим умереног места акцента, и наглашавања речце *не* код негације глагола, на конвергенцију ка стандардну указује и појава краткоузлазне прозодеме која се иначе не сматра чланом прозодијског система косовско-ресавског дијалекта, али се у говору наших испитаника несумњиво реализује. У нашем корпусу је она забележена и у примерима у којима је сагледан лексички акценат, али и у облицима где је акценат пренет на речцу *не*. Појава краткоузлазне прозодеме у говору студената пореклом из косовско-ресавске области потврђена је и у другим радовима (нпр. Средојевић 2015: 243–244).

4. ЗАКЉУЧАК

У раду је на основу испитивања акцентогеног места и преношења акцента на проклитику сагледано језичко понашање говорника косовско-ресавског

дијалекта како би се утврдила појава фонетске конвергенције. У дијалектолошкој литератури наводи се да је преношење акцента на проклитику у поменутом варијетету индивидуална појава и да се, у целини гледано, акценат доследно одржава на основној речи, за разлику од стандардног идиома где је преношење обавезно у случају негације глаголских облика. Разлике су такође евидентне у погледу наглашавања речи, због чега је у овом раду сагледано и место акцента у глаголским облицима. Имајући у виду разлике у системима у погледу поменутих параметра, претпоставили смо, дакле, да ће код наших испитаника доћи до језичког прилагођавања, што ће резултирати фреквентнијим преношењем акцента на проклитике, и другачијом дистрибуцијом лексичког акцената. Резултати спроведене анализе показали су да је у говору наших испитаника језичко прилагођавање мање заступљено код негације глагола, будући да је укупан проценат преношења акцента на проклитику у таквим примерима био 36,36%. Далеко чешће било је померање акцента у осталим глаголским облицима где је наглашавање речи најчешће било у складу са нормативним правилима (65,39%), и у погледу акценатог места и у погледу типа акцената. Тежња испитаника да испоштују стандарднојезичку норму довела је и до продукције облика где је место акцената било новоштокавско али је уместо краткоузлазног акцената реализован краткосилазни (нпр. *испраишиши*, *поистовети се*, *наћерају*, *поштиане*, *префрашта* и *ушиче*). Овакви примери су ипак у складу с употребном нормом стандардног језика који се данас одликује све чешћом неутрализацијом тонског контраста између кратких акцената, те и ове форме одражавају конвергентно понашање информатора. У мањем броју примера акценат се пренео на ново место али је уместо краткоузлазне прозодеме реализована дугоузлазна (нпр. *уйознају*, *йонуди*, *најправииши* и *завриши се*). У другим испитивањима косовско-ресавског дијалекта где је уочена иста појава (Чопа 2022б: 292) као објашњење наводило се то да се дугом узлазном прозодемом начелно супституише кратка због чињенице да поменути дијалекат нема краткоузлазну прозодему у свом систему. Иако се краткоузлазни акценат, према старијим описима косовско-ресавског дијалекта, не реализује у овој дијалекатској зони, она је у говору наших испитаника забележена и код акценатогних речи и након преношења акцента на проклитику. На то да се ова прозодема јавља у говору студената пореклом из косовско-ресавске дијалекатске зоне указују и друга истраживања (Средојевић 2015: 243–244).

Може се претпоставити да је језичко прилагођавање које је примећено код наших испитаника у највећој мери условљено односом говорника према саговорнику (који је у нашем случају имплицитно присутан), због чега се оно може категорисати као вид краткорочне акомодације. Очекивано је да ће студент, при интеракцији са професором, кога доживљава као статусно надређену особу (Новаковић 2016: 339), користити стандарднојезичке облике јер је ситуација у којој се језик реализује више формалне природе. Међутим, како би се са сигурношћу могло тврдити да је одређено језичко понашање заиста усвојено и кристалисало се као карактеристика говорника, неопходно је спровести анализу у више навраћа (нпр. на почетку школовања и на крају) или у неформалним околностима, будући да једном констатовано понашање може бити вид краткорочног прилагођавања које се јавља током тренутне интеракције са саговорником и одређено је специфичном говорном ситуацијом.

Литература

- Audacity Team 2021. Audacity(R): Free Audio Editor and Recorder (version 3.2.3) [Computer Program]. Доступно онлајн на: <https://www.audacityteam.org/>.
- Библ 2010: М. Babel, Dialect Divergence and Convergence in New Zealand English, *Language in Society*, 39(4), 437–456. DOI: 10.1017/S0047404510000400.
- Бошњаковић 2009: Ж. Бошњаковић, Преношење акцента на проклитику у говору Новог Сада, у Ж. Бошњаковић (ур.), *Говор Новог Сада: Свеска 1: Фонетске особине*, Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, 79–109.
- Бугарски 2003: Р. Бугарски, *Увод у ошћипу лингвистику*, Београд: Чигоја штампа.
- Букумирић 2003: М. Букумирић, Говори северне Метохије, *Српски дијалектолошки зборник*, књ. 50, Београд: Српска академије наука и уметности/Институт за српски језик САНУ, 1–356.
- Бурзма, Вининк 2022: Р. Boersma, D. Weenink, Praat: Doing Phonetics by Computer (version 6.2.13) [Computer Program]. Доступно онлајн на: <https://www.fon.hum.uva.nl/praat/>.
- Димперио, Снид 2015: М. d'Imperio, J. Sneed, Phonetic Detail and the Role of Exposure in Dialect Imitation, *18th International Congress of Phonetic Sciences*, Glasgow, UK, 1–5.
- Драгојевић и др. 2015: М. Dragojević, J. Gasiorek, H. Giles, Communication Accommodation Theory, *The International Encyclopedia of Interpersonal Communication*, 1–21. DOI: 10.1002/9781118540190.wbeic006.
- Ивић, Лехисте 2002: П. Ивић, и. Лехисте, *О српскохрватским акценцима (Целокуйна дела Павла Ивића)*, VII/1, Сремски Карловци/Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ивић и др. 1994: П. Ивић, Ж. Бошковић, Г. Драгин, Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта, Прва књига: увод у фонетизам, *Српски дијалектолошки зборник*, XI, Београд: Српска академија наука и уметности/Институт за српски језик, 1–419.
- Јаневска 2023: Т. Јаневска, Представљање регионалних варијетета српског језика у новинском дискурсу: когнитивнолингвистички приступ, *Србија и српски језик: Зборник радова са XVII међународног научног скупа Српски језик, књижевности, уметности*, књ. 1, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 241–254.
- Јовић 1968: Д. Јовић, Трстенички говор, у М. Стевановић (Ур.), *Српски дијалектолошки зборник*, књ. XVII, Београд: Институт за српскохрватски језик, 1–238.
- Кларк, Јелоп 1996: J. Clark, C. Yallop, *An Introduction to Phonetics and Phonology*, Oxford & Cambridge: Blackwell.
- Ковачевић 2004: В. Kovačević, Stavovi prema varijetima srpskog jezika, *Philologia: naučno-stručni časopis za jezik, književnost, i kulturu*, II/2, Beograd: Philologia, 33–38.
- Крагенден 1997: A. Cruttenden, *Intonation*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Кристал 2008: Crystal, D., *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, Oxford: Blackwell Publishing.
- Ладефогед 2003: Р. Ladefoged, *Phonetic Data Analysis: An Introduction to Fieldwork and Instrumental Techniques*, Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Левандовски, Џилка 2019: N. Lewandowski, M. Jilka, Phonetic Convergence, Language Talent, Personality and Attention, *Frontiers in Communication*, vol. 4, 1–19. DOI: 10.3389/fcomm.2019.00018.
- Милорадовић 2016: С. Милорадовић, Узуални стандард у урбаним центрима на косовско-ресавском и призренско-тимочком говорном подручју, *Зборник инстипиућа за српски језик САНУ: Српски језик и актуелна ипипања језичке полиипике*, 143–150.

- Новаковић 2016: А. Новаковић, Хиперкорекција у говору ученика и студената на подручју призренско-тимочког дијалекта, *Књижевности и језик*, LXIII/3–4, 333–350.
- Пардо 2013: J. Pardo, Measuring Phonetic Convergence in Speech Production, *Frontiers in Psychology*, 4, 1–5. DOI: 10.3389/fpsyg.2013.00559.
- Пауновић 2009: Т. Paunović, Sociolingvistički pogled u susjedovo dvorište: Stavovi prema jezičkim varijetetima, *Radovi filozofskog fakulteta: Filološke nauke*, број 11, књ. 1, Pale: Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, 77–99.
- Петровић, Гудурић 2010: Д. Петровић, С. Гудурић, *Фонологија српскога језика*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Пецо 1971: А. Ресо, *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*, Београд: Научна књига.
- Пешикан ⁴2007: М. Пешикан, Акцент и друга питања правилног изговора, у П. Ивић, И. Клајн, М. Пешикан, Б. Брборић (ур.), *Српски језички приручник*, Београд: Београдска књига, 65–91.
- Радић 1990: П. Радић, Цртице у говору села Мрче у куршумлијском крају, *Српски дијалектолошки зборник*, XXXVI, Београд: Српска академија наука и уметности/Институт за српскохрватски језик, 1–74.
- Радић 2010: П. Радић, *Койаонички говор: Етногеографски и културолошки приступ*, књ. 70, Београд: Етнографски институт Српске академије наука и уметности, 1–365.
- Радовановић 2023: Д. Радовановић, Ставови Лесковчана према урбаном и руралном говорном типу призренско-јужноморавског дијалекта, *Philologia Mediana*, 15(15), 325–344.
- Реџић 2021: А. Реџић, Форме стандардног српског језика у сиринићком говору, *Исходишта*, 7(7), 285–300. Доступно онлајн на: <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/12500>.
- Средојевић 2015: D. Sredojević, Kratkouzlazni akcenat u govoru studenata žurnalistike poreklom iz nečetvoroakcenatskih oblasti, *Digitalne medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene* 5, Novi Sad: Filozofski fakultet, 235–246.
- Средојевић 2017а: D. Sredojević, *Fonetsko-fonološki opis akcenta u standardnom srpskom jeziku: od specifičkog ka opštem*, Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Средојевић 2017б: D. Sredojević, How Much Do Phonetic Realizations Differ From Each Other in Various Dialects?, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 42(1), 323–337. DOI: 10.19090/gff.2017.1.323-337.
- Средојевић, Марковић 2020: D. Sredojević, M. Marković, Qualitative and Quantitative Distinctions Between Lexical Accents of Standard Serbian in the Speech of Novi Sad (Minimal Pair Corpus), *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 63(2), 33–53. DOI: 10.18485/ms_zmsfil.2020.63.2.2.
- Станковић 2022: Д. Станковић, Локални говор ученика основношколског узраста из Врања и настава граматике српског језика, *Иновације у настави*, XXXV, 117–130. DOI: 10.5937/inovacije2202117S.
- Стевановић ⁵1986: М. Стевановић, Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма): I, Фонетика и морфологија, Београд: Научна књига.
- Суботић и др. 2012: Љ. Суботић, Д. Средојевић, И. Бјелаковић, *Фонетика и фонологија: ортојеска и ортографска норма стандардног српског језика*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Судимац 2016: Н. Судимац, Социофонетски поглед на српске језичке варијетете – Перцепција. Акустика. Ставови, *Philologia Mediana*, 8(8), 555–586.
- Судимац 2018: Н. Судимац, Ставови средњошколаца према осам урбаних варијетета српског језика, *Српски језик: студије српске и словенске*, XXIII, 561–580. DOI: 10.18485/sj.2018.23.1.33.

- Чопа 2021: М. Чопа, Језичка анксиозност код говорника косовско-ресавског дијалекта у контакту са стандардним идиомом, *Зборник матице за филологију и лингвистику*, 64(1), 115–130. DOI: 10.18485/ms_zmsfil.2021.64.1.6.
- Чопа 2022а: М. Чопа, Дистрибуција силазних акцената у говору спикера РТВ Поморавље, *Наш језик*, књ. LIII, св. 2, Београд: Институт за српски језик САНУ, 83–100.
- Чопа 2022б: М. Чопа, Дистрибуција дугоузлазног акцената у говору Ћуприје, *Српски дијалектолошки зборник*, књ. LXIX, Београд: Српска академија наука и уметности/Институт за српски језик САНУ, 281–309.
- Џајлз, Огај 2007: Н. Giles, Т. Ogay, Communication Accommodation Theory, In B. B. Whaley & W. Samter (Eds.), *Explaining Communication: Contemporary Theories and Exemplars*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 293–310.
- Швајцер, Левандовски 2013: А. Schweitzer, N. Lewandowski, Convergence of Articulation Rate in Spontaneous Speech, *Interspeech*, 525–529. DOI: 10.21437/Interspeech.2013-148.

PHONETIC CONVERGENCE AMONG SPEAKERS ORIGINATING FROM KOSOVO-RESAVA DIALECT AREA

Summary

This paper presents the findings of a study examining the way in which speakers of Kosovo-Resava dialect converge to the Standard Serbian variety. In line with this objective, spontaneous speech of 20 subjects was examined for phonetic convergence. In particular, stress shift to proclitic was assessed due to the fact that, fundamentally, it does not function as a salient feature of the said regional variety. Additionally, we examined stress placement in verbs since the distribution of stress differs, to an extent, in the observed varieties. The obtained results point to the conclusion that, in the speech of our research subjects, stress transfer is realized in only 36,36% of cases. Despite the relatively low percentage, there were no inconsistencies in terms of the distribution of this feature. Namely, in the speech of those subjects who exhibited this tendency, the stress was invariably shifted. Likewise, in the speech of those informants who showed no such tendency, lexical stress was retained in all negative verb forms. Nevertheless, certain inconsistencies were observed when it comes to stress distribution in grammatical forms such as verbs, where, despite the greater percentage (65,39%) of words where both the accent place and type were in accordance with the prescribed norm, regional forms were also attested.

Key words: Standard Serbian, Kosovo-Resava dialect, phonetic convergence, stress shift to proclitic, stress placement, spontaneous speech, acoustic phonetics

Marija N. Janevska
Tamara N. Janevska

ПРИЛОЗИ

Прилог 1. Подаци о испитаницима

говорник	пол	године	место рођења	место одрастања
Г1	м	19	Ђуприја	Ресавица
Г2	м	20	Крушевац	Трстеник
Г3	м	22	Крушевац	Крушевац
Г4	м	20	Крушевац	Александровац
Г5	м	19	Александровац	Александровац
Г6	м	19	Јагодина	Свилајнац
Г7	м	19	Параћин	Параћин
Г8	м	20	Крушевац	Крушевац
Г9	ж	19	Београд	Јагодина
Г10	ж	19	Краљево	Краљево
Г11	ж	19	Јагодина	Рековац
Г12	ж	19	Јагодина	Свилајнац
Г13	ж	20	Крушевац	Ђићевац
Г14	ж	23	Ђуприја	Свилајнац
Г15	ж	20	Јагодина	Јагодина
Г16	ж	19	Параћин	Параћин
Г17	ж	19	Краљево	Врњачка Бања
Г18	ж	20	Ђуприја	Мијатовац
Г19	ж	20	Јагодина	Јагодина
Г20	ж	20	Крушевац	Крушевац

Прилог 2. Вредности акустичких варијабли за примере у којима је анализирано преношење акцената на прокљивику

говорник	пример	наглашени слог				наредни слог				распон $R (F0_{1k} - F0_{2p})$
		$F0_{1p}$	$F0_{1max}$	$F0_{1k}$	t_1	$F0_{2p}$	$F0_{2max}$	$F0_{2k}$	t_2	
Г1	<i>не схваћајући</i>	131	134	133	93	143	144	130	45	1,26
	<i>не пружа</i>	134	135	131	76	139	139	132	36	1,03
	<i>не треба</i>	137	137	134	87	141	141	135	59	0,88
Г2	<i>не гледам</i>	118	120	118	94	116	117	114	55	-0,30
	<i>не моћам</i>	111	112	108	103	106	107	98	71	-0,32
Г3	<i>не слажем се</i>	142	143	137	151	135	136	134	56	-0,25
Г4	<i>не сумњам</i>	112	112	109	87	127	129	119	34	2,65
Г5	<i>не слажете се</i>	114	115	104	101	102	103	97	33	-0,34
	<i>не стижу</i>	117	118	110	91	103	103	102	87	-1,14
Г9	<i>не смајрам</i>	206	207	192	80	194	195	192	31	0,18
Г10	<i>не дају</i>	180	199	196	158	215	216	206	56	1,60
	<i>не траје</i>	173	173	168	93	189	191	182	54	2,04
	<i>не могу</i> (3. л. мн.)	202	203	195	117	208	209	206	49	1,12

Г11	<i>не штејти</i>	184	188	169	66	187	184	178	22	1,28
	<i>не рађише</i>	267	268	268	111	256	259	254	55	-0,79
	<i>не рађише</i>	224	225	194	97	184	186	186	52	-0,92
	<i>не иџрају</i>	181	181	171	61	142	142	135	49	-3,22
	<i>не мођу</i> (3. л. мн.)	201	226	225	112	175	175	162	97	-4,35
	<i>не мођу</i> (3. л. мн.)	167	167	165	145	153	158	156	92	-1,31
	<i>не рађе</i>	228	230	224	98	198	199	197	41	-2,14
Г12	<i>не видим</i>	222	223	207	84	223	228	212	50	1,29
Г14	<i>не можемо</i>	220	220	219	61	222	222	214	56	0,24

Прилоз 3. Вредности акустичких варијабли за примере у којима је анализирано место акцената

говорник	пример	наглашени слог				наредни слог				распон R (F0 _{1k} - F0 _{2p})
		F0 _{1p}	F0 _{1max}	F0 _{1k}	t ₁	F0 _{2p}	F0 _{2max}	F0 _{2k}	t ₂	
Г1	<i>са̀стшављене</i>	142	143	135	91	139	140	131	45	0,51
	<i>о̀смишљене</i>	131	131	130	86	137	138	131	53	0,91
	<i>до̀йринеле</i>	144	150	147	84	145	145	136	54	-0,24
	<i>ѝспрашиши</i>	123	131	129	93	125	125	121	49	-0,55
	<i>за̀нима</i>	142	143	140	110	145	145	143	52	0,61
	<i>на̀прављена</i>	132	132	130	93	134	135	129	68	0,52
	<i>у̀широшио</i>	146	146	135	67	113	115	114	40	-3,08
	<i>фо̀кусирана</i>	150	150	140	57	148	149	144	24	0,96
	<i>дѐшава се</i>	131	134	134	106	155	155	150	42	2,52
Г2	<i>у̀шиче</i>	101	105	104	76	113	113	111	44	1,44
	<i>по̀гледао</i>	113	114	106	121	111	112	106	74	0,80
Г3	<i>о̀дређи</i>	136	139	130	111	124	125	123	216	-0,82
	<i>за̀хтевани</i>	160	164	148	74	136	142	142	48	-1,46
	<i>о̀драђени</i>	115	116	103	139	124	126	113	51	3,21
Г4	<i>по̀смашрамо</i>	116	116	109	71	118	120	112	55	1,37
	<i>по̀налазимо се</i>	118	119	116	86	118	119	114	70	0,30
	<i>за̀љубљујемо се</i>	120	121	118	92	123	123	119	48	0,72
	<i>о̀сећам</i>	118	118	110	103	123	124	121	41	1,93
Г5	<i>о̀гледају</i>	115	115	110	123	106	108	104	68	-0,64
	<i>ко̀риши</i>	104	104	101	73	80	85	84	72	-4,04
Г6	<i>по̀исшовеши се</i>	169	169	160	91	148	149	138	56	-1,35
	<i>по̀стшала</i>	133	134	117	66	133	130	126	46	2,22
Г7	<i>на̀шерају</i>	104	110	110	66	108	108	106	24	-0,32
	<i>по̀стшане</i>	102	108	93	58	85	89	86	27	-1,56
	<i>по̀свеште</i>	102	106	106	54	116	117	104	38	1,56
	<i>по̀рилагоде</i>	99	109	108	89	135	135	129	56	3,86
Г8	<i>по̀рефашта</i>	131	131	125	105	120	124	123	73	-0,71

Г9	<i>и́збрала</i>	215	216	195	50	193	193	189	47	-0,18
	<i>о̀ду̀зв́лаче</i>	178	195	193	131	255	260	247	137	4,82
	<i>о̀ду̀зме</i>	222	225	210	96	207	208	204	73	-0,25
	<i>у̀кло̀й̀љене</i>	206	207	195	80	186	187	180	66	-0,82
	<i>п̀ос̀т́а̀в́љамо</i>	196	199	186	73	184	184	181	44	-0,19
	<i>за̀ра̀ђу̀ју</i>	182	186	173	158	196	222	220	89	2,16
Г10	<i>у̀п̀о̀зна̀ју</i>	184	185	169	151	186	188	176	56	1,66
	<i>п̀о̀ну̀ди</i>	186	188	176	107	183	183	181	72	0,68
	<i>до̀ир̀ино̀се</i>	178	179	168	58	171	172	165	49	0,31
	<i>на̀п̀рав̀ѝти</i>	176	177	173	115	202	207	190	62	2,68
Г11	<i>на̀с̀т́а̀в́ља</i>	176	203	202	99	244	250	213	71	3,27
	<i>за̀вр̀иши се</i>	176	183	168	109	161	161	139	260	-0,74
	<i>за̀вр̀ишили</i>	159	163	162	96	159	159	151	52	-0,32
	<i>до̀ст́ѝг̀ну</i>	194	194	186	69	207	209	196	35	1,85
	<i>п̀о̀с̀вѐт́е</i>	180	190	178	99	181	183	164	78	0,29
	<i>о̀с̀т́а̀вили</i>	155	156	153	52	167	167	156	42	1,52
Г12	<i>п̀о̀с̀т́а̀ле</i>	184	191	186	97	197	199	179	46	0,99
	<i>п̀о̀с̀т́а̀ле</i>	184	189	186	87	195	196	187	32	0,82
	<i>п̀о̀с̀т́а̀в́ља се</i>	195	195	182	90	199	200	189	44	1,55
	<i>п̀о̀с̀т́а̀в́љају</i>	201	201	188	77	202	203	190	43	1,24
	<i>у̀т́ичу</i>	194	208	199	75	195	196	188	43	-0,35
Г13	<i>за̀вр̀иши се</i>	182	183	174	119	180	182	179	84	0,59
	<i>за̀п̀ам̀ѝти</i>	186	187	171	80	186	186	176	76	1,46
	<i>за̀бо̀рав̀иши</i>	187	190	184	86	186	186	179	82	0,19
	<i>п̀о̀д̀лѐдао</i>	181	182	169	69	186	187	180	62	1,66
	<i>п̀р̀о̀двео</i>	253	261	260	113	271	271	260	76	0,72
	<i>о̀с̀т́а̀ју</i>	217	219	214	78	231	236	206	40	1,32
	<i>за̀п̀очетно</i>	187	187	183	60	193	194	188	27	0,92
	<i>за̀вр̀иши се</i>	177	178	165	113	176	177	176	41	1,12
Г14	<i>п̀рѐфѐрѝрам</i>	219	219	208	125	204	204	196	55	-0,34
	<i>п̀р̀о̀в́лачи се</i>	218	219	212	61	215	215	204	48	0,24
	<i>о̀ду̀зимају</i>	230	233	221	87	241	245	241	46	1,50
	<i>раз̀о̀ча̀рамо се</i>	217	217	201	101	230	231	221	40	2,33
Г15	<i>о̀б̀д́авам</i>	211	213	204	87	205	205	196	49	0,08
	<i>п̀рѝла̀го̀ђена</i>	197	198	195	92	196	197	189	83	0,09
Г16	<i>о̀сѐћамо се</i>	229	234	231	89	241	242	231	56	0,73
	<i>п̀рѝказан</i>	228	234	229	78	234	235	222	75	0,37
	<i>убачени</i>	218	223	220	101	225	227	222	81	0,39
	<i>п̀о̀с̀т́ао</i>	208	210	203	127	209	210	195	55	0,50
Г17	<i>п̀рѝхва̀тамо</i>	204	207	190	43	200	200	196	41	0,89
	<i>за̀вр̀иши се</i>	200	205	205	145	231	243	241	97	2,07
	<i>за̀с̀ту̀ѝљена</i>	201	201	187	87	225	227	211	42	3,20
	<i>п̀о̀кажем</i>	248	251	236	66	250	252	234	41	0,99

Г18	<i>привлаче</i>	161	161	157	69	162	162	161	62	0,54
	<i>протираћили</i>	164	164	155	108	175	175	167	27	2,10
	<i>упалимо</i>	179	184	168	95	167	167	165	49	-0,10
	<i>привлачи</i>	154	156	149	82	154	159	158	61	0,57
	<i>постали</i>	185	188	183	113	194	194	186	58	1,01
Г19	<i>наговештава</i>	240	243	222	91	218	219	213	51	-0,32
	<i>заинтригира</i>	221	224	218	81	220	222	212	56	0,16
Г20	<i>ујиче</i>	222	223	212	95	210	213	197	40	-0,16